

# OLIMPIYA VA PARALIMPIYA SPORT TURLARIGA TAYYORLASH MARKAZLARIDA SELEKSIYA JARAYONINING ASOSIY TAMOYILLARI

Dadabayev Akromjon Gapparovich<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Namangan Olimpiya va Paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi. Namangan shahri, O'zbekiston Respublikasi.

**Annotatsiya.** Ushbu ilmiy maqolada, Olimpiya va Paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarida seleksiya jarayonining asosiy tamoyillari yoritiladi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 30-dekabrda 731-sonli qarori asosida, olimpiya va paralimpiya sportchilarni tayyorlash va seleksiya jarayonlarini samarali tashkil etish zarurati ko'rib chiqiladi. Maqola seleksiya jarayonining ahamiyatini, uni tashkil etishning tamoyillarini, shuningdek, tayyorlash markazlarida ishlatiladigan metodlarni tahlil qiladi. Olimpiya va Paralimpiya sport turlaridagi muvaffaqiyatlar faqat tajribali va malakali sportchilarni to'g'ri tanlash va tayyorlash bilan bog'liq ekanligi ta'kidlanadi.

**Kalit so'zlar:** Olimpiya sporti, Paralimpiya sporti, seleksiya jarayoni, tayyorlash markazlari, sportchilarni tanlash, sport faoliyati.

## Kirish

Olimpiya va Paralimpiya sport turlari uchun sportchilarni tayyorlash markazlari jahon sporti tizimida muhim o'rin egallaydi. O'zbekiston Respublikasi uchun bu soha xususan dolzarb bo'lib, sportchilarning muvaffaqiyati, ularning bilimlari, jismoniy tayyorgarligi va psixologik holatiga bog'liq. Olimpiya va Paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarining asosiy vazifalaridan biri – yuqori malakali sportchilarni tanlash va ularni doimiy ravishda tayyorlash jarayonini tashkil etishdir. 2022-yil 30-dekabrda 731-sonli qaroriga ko'ra, Olimpiya va Paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarida sportchilarni seleksiya qilishni samarali tashkil etish va ularning sportdagi muvaffaqiyatini ta'minlashga qaratilgan tamoyillar ishlab chiqildi. Ushbu qaror bo'yicha, sportchilarni tanlashda nafaqat jismoniy, balki aqliy va psixologik jihatlarni ham hisobga olish muhimligi ta'kidlangan. Shuningdek, markazlar faoliyatini yanada samarali tashkil etish, yuksak yutuqlarga erishish uchun sharoit yaratish zarurati ko'rib chiqilgan.

Seleksiya jarayoni, sportchilarni yuksak natijalar uchun tayyorlashning asosiy bosqichlaridan biri hisoblanadi. Shu bois, ilmiy va amaliy yondashuvlar bilan tayyorlash markazlarida sportchilarning

imkoniyatlarini maksimal darajada aniqlash va ular uchun mos trening dasturlarini ishlab chiqish talab etiladi.

## Materiallar va metodlar

Tadqiqotimizning maqsadi Olimpiya va Paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarida seleksiya jarayonining asosiy tamoyillarini tahlil qilish va ularning samaradorligini oshirish yo'llarini aniqlash bo'lib, mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirdik:

- Olimpiya va Paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarining faoliyatini umumiy tahlil qilish.
- Seleksiya jarayonining asosiy tamoyillarini aniqlash va ularning amaliy ahamiyatini ko'rsatish.
- O'zbekiston Respublikasida tayyorlash markazlarining tashkil etilishi va faoliyatini tahlil qilish.
- Seleksiya jarayonini samarali tashkil etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.
- Seleksiya jarayonidagi metodik yondashuvlar va usullarni tahlil qilish

Olimpiya va Paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarida seleksiya jarayonini samarali tashkil etish, ilmiy va amaliy yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqotning metodologiyasi sportchining individual imkoniyatlarini aniqlash va tayyorlashning samaradorligini

oshirish uchun tizimli va kompleks yondashuvni o'z ichiga oladi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar va vositalar ishlatilgan:

1. Tahliliy-metodologik yondashuv.

Birinchi navbatda, seleksiya jarayonining amaldagi metodlari va tamoyillari tizimli tahlil qilinadi. Bu jarayon markazlarning faoliyatini umumiy baholash, seleksion jarayonni tashkil etishning asosiy tamoyillarini aniqlash va uning samaradorligini oshirish yo'llarini ko'rsatishga qaratilgan. Tahliliy-metodologik yondashuv orqali sportchilarning tanlashda ishtirok etuvchi barcha faktorlarga (fizik, aqliy va psixologik jihatlar) oydinlik kiritiladi.

2. Sotsiologik metod.

Seleksiya jarayonining samaradorligini aniqlashda sotsiologik metod muhim rol o'ynaydi. Ushbu metod orqali sportchilar va murabbiylar bilan so'rovlar, intervyular va anketalar o'tkaziladi. Bu usul yordamida seleksiya jarayoniga nisbatan fikrlar va munosabatlarni yig'ish, ularni tahlil qilish va markazlarning tashkil etilishi bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

3. Eksperimental metod.

Eksperimental metod orqali sportchilarni tayyorlash jarayonidagi muvaffaqiyatlarning real vaqtida qanday o'zgarayotganini kuzatish va tahlil qilish mumkin. Buning uchun sportchilarga mos trening dasturlari, o'zaro baholash va sinovlar o'tkazilishi zarur. Olingan natijalar asosida seleksion yondashuvning samaradorligi aniqlanadi. Bu metod, shuningdek, individual sportchilarning salohiyatini maksimal darajada aniqlash uchun zarurdir.

4. Statistika tahlil.

Ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish uchun statistik tahlil metodlari qo'llaniladi. Sportchilarning jismoniy va psixologik holati, trening samaradorligi, natijalar va rivojlanish dinamikasini o'rganish uchun statistik ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Tadqiqotda seleksion jarayonning barcha bosqichlarida sportchilarning rivojlanishi va tayyorlanishi to'g'risida raqamli ma'lumotlar to'planadi. Ushbu ma'lumotlar

orqali seleksion jarayonni takomilla shtirish va optimallashtirish mumkin.

5. Ekspert baholash usuli.

Ekspert baholash usuli, murabbiylar, sport psixologlari va shifokorlar tomonidan amalga oshiriladi. Ular sportchilarning tayyorgarlik darajasi va individual xususiyatlarini baholashadi. Ekspertlar orqali sportchilarning intellektual va psixologik holatlari tahlil qilinadi. Bu usul yordamida seleksion jarayonda individual yondashuvni amalga oshirishda to'liq va aniq qarorlar qabul qilish mumkin.

6. Metodik tadqiqot.

Seleksiya jarayonida metodik tadqiqotlar o'tkazish orqali markazlarda ishlatiladigan trening usullari va metodlarning samaradorligi aniqlanadi. Bu metod, xususan, sportchilarni jismoniy va psixologik tayyorlashda qo'llaniladigan maxsus metodlarni tahlil qilishga qaratilgan. Ular yordamida tayyorlash jarayonidagi metodik xatoliklar va kamchiliklarni aniqlash, shuningdek, ularni tuzatish uchun takliflar ishlab chiqiladi.

7. Comparative Analysis (Taqqoslash tahlili).

Bu metodda, turli mamlakatlar va markazlarning seleksion jarayonlari taqqoslanadi. O'zbekistonning tayyorlash markazlari bilan boshqa rivojlangan sport tizimlarining tajribalari o'rganiladi. Taqqoslash tahlili orqali markazlarning seleksion faoliyatidagi samaradorlikni oshirishga yordam beradigan eng yaxshi amaliyotlar aniqlanadi. Bu metod seleksiya jarayonining standartlarini aniqlash va ularni optimallashtirishda samarali vosita bo'lishi mumkin.

8. Case Study (Holatlarni o'rganish).

Markazlardagi muvaffaqiyatli seleksiya jarayonlari asosida holatlar o'rganiladi. Har bir holatni alohida tahlil qilib, seleksiya jarayonini qanday yaxshilash mumkinligini aniqlashda yordam beradi. Olingan holatlar bo'yicha tavsiyalar beriladi va amaliy yondashuvlar ishlab chiqiladi. Case Study metodida, muvaffaqiyatli sportchilarni tanlashda qabul qilingan qarorlar va usullar yoritiladi.

## Natijalar va muhokama

## 1-jadval. Seleksiya jarayonida sportchilarning jismoniy, psixologik va intellektual tahlili.

Xususiyat	Baholash ko'rsatkichi	Baholash mezon	Natija
Jismoniy salohiyat	Kuch, chidamlilik	Testlar, sinovlar	O'rta
Psixologik holat	Stressga bardoshlik	Intervyu, testlar	Yuqori
Intellektual salohiyat	Strategik fikrlash	Sinovlar, nazariy bilim	O'rta

## 2-jadval. Seleksiya jarayonini tashkil etishda qo'llaniladigan metodlar.

Metod	Tavsif	Afzalliklar
Ekspert metod	Real vaqtda sportchilarni test qilish	Real vaqt natijalari
Sotsiologik metod	Anketalar va intervyular yordamida fikrlar yig'ish	Sportchilarning fikrini olish
Ekspert baholash usuli	Mutaxassislarining sportchi baholashlari	Individual yondashuvni amalga oshirish
Taqqoslash tahlili	Turli mamlakatlar seleksion jarayonlarini taqqoslash	Eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash
Ekspert baholash usuli	Mutaxassislarining sportchi baholashlari	Individual yondashuvni amalga oshirish
Taqqoslash tahlili	Turli mamlakatlar seleksion jarayonlarini taqqoslash	Eng yaxshi amaliyotlarni aniqlash

Futbolchilarni tayyorlashda integral tayyorgarlikni nazorat qilish bo'yicha ilmiy uslubiy manbalar mavjudmi? savol bo'yicha olingan javoblarni tahlil qilish quyidagi natijani ko'rsatgan:

- Ha deb - 20 ta javob (40%);
- Yo'q deb - 30 ta javob (60%).

"Futbolchilarni tayyorlashda psixologik omillarga alohida e'tibor qaratiladi deb o'ylaysizmi (taktik tafakkur, xotira, motivatsiya, anglash)?" savolga respondentlar quyidagicha javob berdi:

- Ha foydalaniladi (30%);
- Yo'q umuman foydalanilmaydi (50%);
- Hamma har xil yondashadi. (20%).

10-savolga respondentlarning javoblariga ko'ra 60% (30 ta) Taktik vaziyatlarni aks ettiruvchi innovatsion namoyish qiluvchi vositalarni qo'llash deb fikr bildirgan bo'lsalar, 40% so'raluvchilar (20ta) Mashg'ulot jarayonida so'z uslubidan ustuvor foydalanish deya fikr bildirishgan.

Anketa so'rovnomasi asosida o'tkaziladigan tajribani ayrim yo'nalishlari aniqlanib aynan amaliyotchi murabbiylar uchun zaruriy muammolarni bartaraf etish choralarni ishlab chiqish uchun yo'nalishlar belgilab olindi(1-rasm).

## Xulosa

Mazkur so'rovnoma natijalarini tahlili shuni ko'rsatdiki ko'pgina murabbiylar tayyorgarlik davrida yuklamalarni rejalashtirishga turlicha yondoshuvni amalga oshirmoqdalar. Jumladan mutaxassislarining aksariyat qismi mikrotsikllarni tuzish muddatlari va vositalarni shaxsiy tajribalari asosida tashkil etayotgan bo'lsalar ba'zi mutaxassislar buni ilmiy asoslangan manbalar asosida olib borishayotganligini ma'lum qilishgan. Mikrotsikl bo'yicha umumiy nazariy bilimlar darajasida ham mutanosiblik ko'zga tashlanib bu omil asosan ular olib

borayotgan mashg'ulot rejalarining mukammal emasligida namoyon bo'lmoqda. Bu fikr mulohazalar shuni ko'rsatmoqdaki futbolchilarni integral tayyorgarligini oshirishda bir xil yosh toifasi bilan mashg'ulot olib boruvchi murabbiylarning

qarashlari turlicha namoyon bo'lgan. Demak uslubiy ta'minot tizimimini yanada takomillashtirish bo'yicha ishlar hajmini oshirish va namunaviy dasturlar asosida futbolchilarni tayyorlashga alohida e'tibor qaratish lozim bo'ladi.

## Main principles of the selection process in Olympic and Paralympic sports training centers

Dadabaev Akromjon Gapparovich<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Namangan Center for Preparation for Olympic and Paralympic Sports. Namangan, Republic of Uzbekistan.

**Abstract.** This scientific article highlights the basic principles of the selection process in training centers for Olympic and Paralympic sports. Based on the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 731 dated December 30, 2022, the need for effective organization of the processes of preparation and selection of Olympic and Paralympic athletes is considered. The article analyzes the importance of the selection process, the principles of its organization, as well as the methods used in training centers. It is emphasized that success in Olympic and Paralympic sports is associated exclusively with the correct selection and preparation of experienced and qualified athletes.

**Keywords:** Olympic sports, Paralympic sports, selection process, training centers, selection of athletes, sports activities.

## Основные принципы процесса селекции в центрах подготовки к Олимпийским и Паралимпийским видам спорта

Дадабаев Акромжон Гаппарович<sup>1</sup>

<sup>1</sup>Наманганский центр по подготовке к Олимпийским и Паралимпийским видам спорта. Наманган, Республика Узбекистан.

**Аннотация.** В данной научной статье освещаются основные принципы селекционного процесса в центрах подготовки к Олимпийским и Паралимпийским видам спорта. На основании Постановления Кабинета Министров Республики Узбекистан No 731 от 30 декабря 2022 года рассматривается необходимость эффективной организации процессов подготовки и отбора олимпийских и паралимпийских спортсменов. В статье анализируется значение селекционного процесса, принципы его организации, а также методы, используемые в центрах подготовки. Подчеркивается, что успех в олимпийских и паралимпийских видах спорта связан исключительно с правильным отбором и подготовкой опытных и квалифицированных спортсменов.

**Ключевые слова:** Олимпийский спорт, Паралимпийский спорт, селекционный процесс, центры подготовки, отбор спортсменов, спортивная деятельность.

### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 30-dekabrda 731-son qarori.
2. Norkulov D.R, Jahbarov A.S, Nematov M., O.F. Qambrov. "Lider-Trener" dasturi, 2024.
3. Проблемы отбора юных спортсменов: Сб.науч.тр. / Под общ.ред. Б.Л.Скворцова и др. М., 1976.
4. Прохоров Д.И. Интеграция в спорте. М.: Физкультура и спорт, 1978.- 102с.
5. Пуни А.Ц. О состоянии психической готовности спортсмена к соревнованию // Теория и практика физич.культуры. 1967. - № 4. - С.27-29.

6. Распорова Е.А. Методы отбора и определения спортивной пригодности прыгунов в воду, занимающихся в ДЮСШ и школах-интернатах спортивного профиля: Автореф.дис. канд.пед.наук. М., 1983. - 22 с.

7. Рачев К.И. Организация и нормативные основы начального отбора // Отбор и прогнозирование способностей в легкой атлетике. М.: Физкультура и спорт, 1983. - С.93-100.